

REVIEW: ANDREI CORBEA, „NU VREA / CICATRICE”. STUDII DESPRE PAUL CELAN LA ÎMPLINIREA A 100 DE ANI DE LA NAȘTEREA POETULUI

Maria SASS

Universitatea “Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Litere și Arte
Lucian Blaga University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts Personal
Personal e-mail: maria.sass@ulbsibiu.ro

REVIEW: ANDREI CORBEA, „NU VREA / CICATRICE”. STUDII DESPRE PAUL CELAN LA ÎMPLINIREA A 100 DE ANI DE LA NAȘTEREA POETULUI

Abstract: The present contribution aims to discuss the work of the Jassy-based German philologist Andrei Corbea, „nu vrea / cicatrice”. Studii despre Paul CELAN la împlinirea a 100 de ani de la nașterea poetului, comprising 11 studies that address the intimate biography of the Bukovina-born poet Paul Celan. The studies elaborate on the most important stages of Celan’s biography, as well as on his exchanges with poets and thinkers who have influenced his evolution and works. The author lays special emphasis on Paul Celan’s relationship with Romanian culture through works written in Romanian, as well as through affinities with other Romanian poets and translators.

Keywords: Paul Celan, the biographical turn in literary interpretation, the Meridian, Petre Solomon, the Romanian dimension.

Citation suggestion: Sass, Maria. “REVIEW: Andrei Corbea, „nu vrea / cicatrice”. Studii despre Paul CELAN la împlinirea a 100 de ani de la nașterea poetului. București: Polirom 2020”. *Transilvania*, no. 5 (2021): 46-49.
<https://doi.org/10.51391/trva.2021.05.05>.

„Poezia e destinul meu”

Pentru mulți cititori, unii chiar avizați, poezia veacului al XX-lea este inaccesibilă, ermetică, greu de descifrat. Aceasta are adesea nevoie de comentarii pentru a putea fi interpretată. Iar comentarea poeziei moderne nu înseamnă doar prezentarea respectiv explicarea unor contexte istorice, transmiterea unor fapte necunoscute, greu accesibile pentru cititor, lămurirea unor concepte și stabilirea unor relații interliterare cu alte texte. A comenta poezie modernă înseamnă în plus dirijarea spre o realitate lingvistică specifică, intermedierea unor posibilități de recunoaștere a acestei realități

drept autonomă și de crearea premiselor pentru o nouă relectură. În cazul literaturii germane postbelice această explicare a poeziei nu pare la nici un alt autor atât de necesară ca la Paul Celan. Întreaga sa opera poetică este un *cosmos lingvistic* ale cărui segmente – volume de poezii, poezii disparate, scrieri teoretice – trebuie relaționate între ele. Enunțurile sale poetice, de la cuvânt la ciclu poetic, se află într-o relație necunoscută până la el, cuprinzând probleme existențiale, intensitate, sensibilitate și precizie lingvistică, pentru a da expresie *ne-spusului lingvistic* într-un mod complet nou.

Rolul de facilitare a pătrunderii cât mai adânc în lirica celaniană și de descifrare a acesteia și-l asumă și

germanistul ieșean Andrei Corbea, consacrat cercetător al poetului născut pe plaiuri bucovinene.

Iar anul 2020 care a reprezentat împlinirea a 100 de ani de la nașterea și 50 de ani de la trecerea în neființă a lui Paul Celan a oferit bun prilej pentru omagierea acestuia. În spațiul românesc trebuie semnalate patru apariții notabile, dedicate lui Paul Celan: mai întâi, două volume de poezie în limba română¹, realizate într-o transpunere de excepție de George State, cu prefață respectiv postfață de Andrei Corbea, premurg anului omagial; apoi noul volum de studii *nu vrea / cicatrice*² și revizuirea și reeditarea volumului din 1998³, ambele semnate de Andrei Corbea și publicate la editura Polirom în 2020.

Prezentarea de față este focalizată pe volumul de studii *nu vrea / cicatrice*, dedicat lui Paul Celan la centenarul nașterii sale. În *Cuvânt înainte* Andrei Corbea evidențiază faptul că exegeza celaniană a rămas până în prezent o preocupare constantă atât în rândurile germaniștilor⁴ cât și a comparatiștilor, fără a înregistra sincope, iar prin traducerea operelor lui Celan se oferă publicului românesc posibilitatea lecturii și relecturii pentru o mai bună descifrare a operei poetice.

Prin alegerea titlului *nu vrea / cicatrice*, reprezentând un vers din poezia „Stimmen“, cercetătorul ieșean își exprimă convingerea necesității lecturii repetate a textelor poetice, pe lângă înțelegerea „con-textelor” drept *cheie* a „comprehensiunii”. Deci versul celanian „esențializează înțelesul acestui «legat»” (p. 7) al relecturii care conduce la înțelegerea experienței care a generat textele poetice și, „odată cu ea, mesajul genuin al autorului către posteritate.” (p. 7). Volumul lui Andrei Corbea cuprinde unsprezece studii și o *Addenda* cuprinzătoare (p. 223-267), pe lângă un capitol extins de *Note* (p. 269-371). Montajul studiilor într-o anume succesiune și dotarea cu aparatul critic – binevenit pentru cititor – ilustrează biografia interioară a poetului bucovinean.

Și vorbind despre context, dincolo de abordări bibliografice și interpretări de texte poetice, trebuie relevat studiul *Diaspora literară cernăuțeană de limbă germană la ora o. Margul-Sperber, Weissglas și Celan în anul 1947* (p. 37-68), în care Andrei Corbea creionează mediul literar de expresie germană din Bucovina căruia i-a aparținut și Paul Celan. Iar în acest context autorul studiului evidențiază rolul decisiv avut de mai vârstnicul Alfred Margul-Sperber în promovarea autorilor evrei de limbă germană (Paul Antschel/Paul Celan, Immanuel Weissglas, Alfred Kittner). De cea mai mare atenție din partea lui Sperber se bucura însă Paul Celan, opera acestuia era considerată „singurul pandant liric al operei lui Kafka” (p. 37). Și fiind convins de geniul celanian, Sperber îl sprijină pe poet să debuteze în revista editată la Viena de Otto Basil *Plan* și să publice în revista austriacă a lui Schönwiese *Das Silberboot*.

Primul studiu al volumului, intitulat *Marfă de contrabandă*, are ca obiect turnanta ‘biografică’ în

exegeza celaniană. Citându-l pe Celan care afirma „N-am scris niciodată un rând care să nu fi avut de-a face cu existența mea” (p.11) ori vorbea în *Meridianul* de acel „Akut des heutigen” [acut al cotidianului] (p. 11), Andrei Corbea dă expresie convingerii că interpretarea poeziei celaniene este greu de separat de viața acestuia. Orientarea biografică a interpretării, susținută de mulți exegeți, începând bunăoară cu Hans-Georg Gadamer, este resimțită ca o axiomă în cadrul liricii celaniene. Însă Andrei Corbea accentuează deopotrivă necesitatea reflecției asupra modalității de a aprecia corect importanța laturii biografice în cadrul operei poetice. Un excurs al aceluiași capitol cuprinde contribuții de substanță în interpretarea operei lui Celan de către exegeți precum Jean Bollack și Barbara Weidemann, ambii aducând elemente biografice și interpretative importante și unele lămuriri în afacerea Gol.

Și dacă biografia celaniană este atât de importantă în descifrarea operei poetice, Andrei Corbea abordează momente relevante din scurta viață a poetului. În studiul *Cum a devenit „apatridul” Paul Antschel cetățean al Republicii Franceze* (p. 80-100), bazat pe o documentare de excepție, o prezentare foarte detaliată – unele documente deja publicate, altele inedite, corespondență etc – Andrei Corbea aduce, pentru publicul românesc, numeroase lămuriri privind biografia poetului. Plecat din România spre Viena, Paul Celan se stabilește din 1948 la Paris unde își dorea integrarea rapidă în societatea franceză concomitent cu recunoașterea sa ca poet. Obținerea cetățeniei însemna foarte mult pentru Celan, el considera că astfel ar fi putut să-și regăsească „echilibrul și calmul necesar pentru travaliul poetic” (p. 87).

Dar în Franța lucrurile n-aveau să evolueze conform cu dorințele poetului, aici avea să înregistreze o serie de dificultăți administrative care-i produceau profunde decepții, legate de refuzuri ori amânări în obținere cetățeniei franceze. Totuși dezamăgirile avute în plan administrativ au fost înlănzite de apariția unor satisfacții în planul operei și al relațiilor interliterare. Amintim aici publicarea în Germania (în Deutsche Verlags-Antstalt DVA din Stuttgart) a volumului *Mohn und Gedächtnis* (1952), participarea poetului la ședința literară a *Gruppe 1947* la Niendorf, prin intermedierea poetei Ingeborg Bachmann, unde intră în contact cu Christoph Schwerin de la S. Fischer Verlag din Frankfurt am Main, aflând cât de apreciată este opera sa. Căci Schwerin vorbește la superlativ de impresia produsă de volumul *Mohn und Gedächtnis*: poeziile „aveau o asemenea forță de sugestie și ne impresionau la fel ca atunci când îl citisem pe Rilke sau Gottfried Benn, încât imediat Celan a devenit pentru noi cel mai important dintre poeți” (p. 92). Totodată face cunoștință cu scriitorii importanți ai literaturii germane (Heinrich Böll, Ernst Schnabel, Alfred Andersch etc.)

Se pare că tergiversarea cererii de naturalizare în Franța era bazată și pe un profund „resentiment

antigerman” (p.99), căci Celan publica în Germania și traducea pentru edituri germane, deși cunoștea foarte bine limba franceză. În iunie 1955, când s-a anunțat obținerea cetățeniei, DVA îi publica volumul *Von Schwelle zu Schwelle*.

Un accent deosebit acordă Andrei Corbea relației poetului născut în Bucovina cu cultura română, abordând-o pe mai multe planuri: mai întâi segmentul a ceea ce Petre Solomon numea „dimensiunea românească” a lui Paul Celan, Biblioteca sa și textele scrise în limba română sau traduse de către poet. Apreciind că poetul de expresie germană a avut o relație specială, de suflet cu literatura română, autorul volumului tratează aspectele enumerate în mai multe studii: „*Trei poeme*” de Paul Celan (69-79), *Semnele și vocile cărților*. „*Urme*” românești în biblioteca lui Paul Celan (p.157-176), *Bivolii „românești” ai lui Celan. O reminiscență cernăuțeană* (p.137-155).

În primul plan este relevată perioada 1945-1947 și relația poetului cu „câmpul românesc” (p. 69) înaintea „evadării în Occident” (p. 69). Petre Solomon, prietenul lui Celan, datorită regimului comunisto-stalinist instaurat al București, a putut comunica cu poetul doar în 1966 și 1967. Corespondența dintre cei doi devine o anexă la cartea publicată de Solomon *Paul Celan. Dimensiune românească*.⁵ Andrei Corbea evidențiază textele românești ale poetului respectiv descoperirile făcute la recitirea manuscriselor celaniene puse la dispoziție de către Alexandru Solomon (fiul lui Petre Solomon). De interes sunt trei poezii grupate sub titlul *Trei poeme de PAUL CELAN: Ospățul, Taina ferigelor, Singura lumină* care există și în limba germană cu titlurile *Das Gastmahl, Das Geheimnis der Farne, Das einzige Licht*. Pentru cititorul interesat este demn de precizat că aceste poeme în limba română sunt cuprinse în volumul II⁶ al traducerilor de poezie. Între textele românești sunt semnalate și patru schițe traduse de Celan din Franz Kafka, de asemenea textul emblematic *Tangoul morții / Todesfuge*, publicat în 1947 în *Contemporanul*. Deoarece „bilingvismul său poetic era de notorietate în cercurile amicilor poeți” (p. 73), aserțiunile profesorului Andrei Corbea converg în direcția că Celan este auto-traducătorul propriilor poezii.

În ciuda dificultăților date de instaurarea regimului comunist de la București, Celan fiind considerat după 1948 *transfug*, au existat unele relații cu anumiți poeți români care pot fi documentate mai ales prin corespondență. Iar la finele studiului în discuție, autorul volumului merge mai departe afirmând că între poezia celaniană și cea a unor poeți români - mai ales cu poezia foștilor colaboratori ai revistei moderniste *Albatros* (cu care a fost în contact măcar prin Virgil Ierunca și Ion Caraion) - ar exista unele apropieri, sugerând că inițierea unei cercetări a afinităților stilistice, hrănite de *aerul timpului*, dintre lirica românească a lui Celan și unii poeți români, ar conduce la rezultate meritorii.

În cadrul cercetării bibliotecii poetului de către exegeți,

se conturează, pe lângă importante izvoare pentru interpretarea operei, mai bine orizontul românesc al poetului: la București (1945-1947) Celan a scris poezie și proză în limba română; era interesat de poezia lui Arghezi, de cercul suprarealist - Gherasim Luca, Gellu Naum, D. Trost, Paul Păun - și, ca traducător la Editura Cartea Rusă, avea relații cu tineri intelectuali de stânga, precum Nina Cassian, Petre Solomon, Ion Caraion ș.a. Dar de experiența românească a lui Celan țin și relațiile sale cu poeți de limbă germană din România (Alfred Margul Sperber, Rose Ausländer, Alfred Kittner, Karl Emil Franzos, Oskar Pastior, Dieter Schlesak etc.) și cărțile acestora. Din cercetarea bibliotecii celaniene, bazat pe însemnări și adnotări, se poate afirma că Paul Celan nu a renunțat niciodată să traducă poezie românească în limba germană (există traduceri din Arghezi, Gellu Naum, Virgil Teodorescu incluse în *Opere complete*).⁷

Pe lângă coordonatele deja relevate, volumul lui Andrei Corbea înglobează și multe alte elemente biografice și poetice, de la prezențe feminine în jurul lui Paul Celan, la autorii citați de poet cu interes sistematic-teoretic, precum Heidegger, Adorno, Bloch, Buber, Scholem, Freud și Benjamin, semnalând și relația de afinitate existentă între Benjamin și Celan, dar și pozițiile lui Celan cu privire la romanticul Heinrich Heine.

Mai poposesc pe scurt la considerentele celaniene cu privire la transpunerile literare și o reliefare a *Meridianului*. În ceea ce privește traducerile literare, mai ales de poezie, Paul Celan considera că un traducător trebuie să fie el însuși *poeta doctus*, altfel spus să dispună de aptitudinea exersată de a detecta sensurile apropiate și îndepărtate, să reconstituie aluziile biografice și culturale, inclusiv țesutul intertextual al dialogului cu alți poeți. (p. 221)

Apoi, un aspect deja cunoscut, mult dezbătut, reluat de Andrei Corbea în acest volum, este *Meridianul*, reprezentând discursul lui Celan din 22 octombrie 1960, cu ocazia primirii premiului *Georg Büchner* de la Academia Germană pentru Limbă și Poezie din Darmstadt. *Meridianul* este una din puținele abordări teoretice, cu referire la concepția poetului despre artă și poezie, manifest poetologic care deschide un spectru larg de interpretări în cazul poeziei celaniene.

În privința abordării respectiv interpretării corecte a poeziei lui Celan închei cu următorul citat:

„În numele celor doritori să devină parteneri de ‘dialog’ cu poezia lui Celan, Peter Horst Neumann se întreba odată despre *ce trebuie să știi ca să înțeleg?* Cu alte cuvinte, în ce ar consta bagajul intelectual ideal pentru a purcede la o lectură aptă să detecteze mesajul ascuns în *Flaschenpost*⁸? Este oare suficientă în acest caz confruntarea cu textele poemelor, sau interesul ar trebui să se extindă către biografia poetului în sensul cel mai larg (incluzând aici și *rădăcinile* sale spirituale și literare), inclusiv către lumea care l-a ‘produs’? Formula celaniană, de altfel mult banalizată prin repetare,

despre Bucovina natală, pe care poetul o numea drept locul „unde oamenii și cărțile trăiau” („wo Menschen und Bücher leben”), conduce în mod logic spre o discuție, purtată nu o dată și nu doar în legătură cu Paul Celan, asupra relației dintre geniul poetic și mediul în care acesta s-a format”.⁹

Volumul lui Andrei Corbea aduce împreună demersuri biografice - bazate pe documente, corespondență ori mărturii - și interpretări personale pertinente, alături de o prezentare actualizată a exegezei celaniene. Într-o așa-numită *Addenda (et corrigenda)*, intitulată „Poezia: [...] o schimbare de suflu”,¹⁰ autorul accentuează

că biografia nu pune la dispoziție soluții directe de dezlegare a liricii ermetice celaniene, ci oferă unele sugestii de interpretare.

Îndrăznesc să spun că prezentul volum este adresat deopotrivă cititorului neavizat, doritor de a cunoaște biografia unuia dintre cei mai importanți poeți germani, cu rădăcini pe meleaguri bucovine, și celui avizat. Acesta din urmă găsește în întreg volumul, dar și prin *Note* (p. 269-371) și *Indice de nume* (p. 373-382) surse bibliografice și explicații pertinente cuprinzătoare care pot constitui puncte de plecare pentru eventuale inițiative de cercetare.

Note:

1. Paul Celan, *Opera poetică* (I). Traducere de George State. *Cuvânt înainte* de Andrei Corbea. Ediție revizuită (Iași: Polirom 2019); Paul Celan, *Opera poetică* (II). Traducere de George State. *Postfață* de Andrei Corbea. (Iași: Polirom 2019).
2. Andrei Corbea, *nu vrea / cicatrice. Studii despre Paul CELAN la împlinirea a 100 de ani de la nașterea poetului* (Iași: Polirom, 2020).
3. Celan, Paul, *Meridianul și alte proze*. Traducere de Andrei Corbea (Iași: Polirom, 2020).
4. Preocuparea însăși a lui Andrei Corbea pentru exegeza celaniană este constantă. Relevăm, pe lângă studiile deja amintite, următoarele: În 2017 a publicat la editura Rimbaud din Aachen - Paul Celans „unbequemes Zuhause”. *Sein erstes Jahrzehnt in Paris*. La aceeași editură Rimbaud din Aachen a publicat ediția comentată: Immanuel Weissglas, *Gottes Mühlen in Berlin* (2020), care ține de contextul literaturii de expresie germană din România, din care face parte și Paul Celan
5. Petre Solomon, *Paul Celan. Dimensiune românească* (București: Kriterion 1987).
6. Celan, Paul, *Opera poetică* (II). Traducere de George State. *Postfață* de Andrei Corbea (Iași: Polirom 2019), 500-505;
7. Notele 50 și 51 de la studiul *Semnele și vocile cărților* aduc următoarele precizări: „Este vorba de *Transfigurare (Verklärung)* și *Între două nopți (Zwischen zwei Nächten)*; Paul Celan, *Gesammelte Werke* in sieben Bänden, ed. Beda Allemann et.all., Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2000, vol. 5, p. 554-556.
8. *Flaschenpost*, „sticla aruncată în mare și împinsă de valuri, într-o bună zi, [ajunge] la un țărm al oamenilor.” Andrei Corbea, p. 238. Metafora a fost inclusă în *Meridianul* și face trimitere la dificultatea cu care îi este permis accesul *Celuilalt* la mesajele poeziei sale.
9. Corbea, *nu vrea*, 241.
10. *Ibid.*, 223-268.

Bibliography:

- Celan, Paul. *Meridianul și alte proze* [The Meridian and other Proses]. Translated by Andrei Corbea. Iasi: Polirom 2020.
- Celan, Paul. *Opera poetică* (I) [Collected Poems]. Translated by George State. Foreword by Andrei Corbea. Iasi: Polirom 2019.
- Celan, Paul. *Opera poetică* (II) [Collected Poems]. Translated by George State. Afterword by Andrei Corbea. Iasi: Polirom 2019.
- Corbea, Andrei. Paul Celans „unbequemes Zuhause”. *Sein erstes Jahrzehnt in Paris*. Aachen: Rimbaud, 2017.
- Corbea, Andrei. *nu vrea / cicatrice. Studii despre Paul CELAN la împlinirea a 100 de ani de la nașterea poetului* [nu vrea/ cicatrice. Centenary Studies on Paul Celan]. Iasi: Polirom 2020.
- Solomon, Petre. *Paul Celan. Dimensiune românească*. Bucharest: Kriterion, 1987.
- Weißglas, Immanuel. *Gottes Mühlen in Berlin. Ausgewählte Gedichte*. Edited and commented by Andrei Corbea-Hoișie. Aachen: Rimbaud, 2020.